

6.6. Sexuálna orientácia

Keďže s touto témou sa učitelia a učiteľky nestretávajú v školách až tak často ako s inými, považujeme za dôležité vysvetliť základné pojmy.

Sexuálna orientácia je príťažlivosť k osobám rovnakého alebo rozdielneho pohlavia.

E. Colemanová (1990) hovorí, že na dokreslenie toho, čo je sexuálna orientácia, treba brať do úvahy nielen sexuálnu stránku, ale aj ďalšie faktory. Napr. životný štýl človeka, to, nakoľko sa identifikuje so svojou orientáciou, rolou, sexuálne správanie, sexuálne fantázie a emócie.

Homosexualita a homosexuálne správanie existovali a existujú vo všetkých kultúrach. Homosexualita nie je zriedkavá ani vo svete zvierat. Pojem homosexualita vznikol pri hlbšom štúdiu ľudskej sexuality Krafftom-Ebingom a Havelockom Ellisom v deväťdesiatych rokoch 19. storočia. Predstavuje dosť zvláštne spojenie slov gréckeho a latinského pôvodu (homos z gr. rovnaký, sexus z lat. pohlavie). Odhaduje sa, že homosexuálne orientovaných žien je okolo 1 % a mužov asi 4 % (tento údaj však závisí od toho, nakoľko je spoločnosť otvorená k homosexualite, a teda nakoľko sa homosexuáli môžu v spoločnosti prejavovať a uvádzať tento údaj o svojej osobe pravdivo. Na Slovensku sme zistili homosexuálnu orientáciu u 1,1 % mužov a u 0,2 % žien (Lukšík, nepubl.). V 20. storočí prestáva byť homosexualita medicínskym problémom. V roku 1973 Americká psychiatrická asociácia vyradila diagnózu homosexuality ako duševnej choroby z Diagnostického a štatistického manuálu duševných chorôb DSM-III a v roku 1991 ju Svetová zdravotnícka organizácia vyradila aj z medzinárodnej klasifikácie chorôb ICD-10 (Ondrisová a kol., 2002).

Pôvod homosexuality: Otázka vzniku homosexuality je stále živá. V počiatkoch skúmania sexuality sa výskumníci domnievali, že homosexualita je vrodená (Krafft-Ebing, Hirschfeld, Ellis). Podľa S. Freuda niektorí ľudia, ktorí sa rodia ako bisexuáli, nezvládnu Oidipov a Elektrin komplex a stanú sa z nich homosexuáli. Existujú aj sociálne vysvetlenia homosexuality, napr. že homosexuálmi sa stávajú o niečo viac muži, ktorí sa v detstve boja svojej dominantnej matky pri absencii otca (Bieber). V súčasnosti prevládajú názory, že homosexualita je geneticky alebo hormonálne podmienená a jej základ vzniká v období prenatálneho vývoja plodu.

Na Slovensku sa zatiaľ právne nepresadila **myšlienka registrovaného partnerského spoluzitia homosexuálne orientovaných dvojíc**, čo im neumožňuje právne usporiadanie majetkových a osobných vzťahov tak ako heterosexuálnym párom. Homosexuálne dvojice sa z právnej stránky nepovažujú za tzv. blízke osoby. Napr. pri dedení majetku nemá partner rovnaké práva ako pozostalý manžel/ka; pri úmrtí jedného z partnerov sa pozostalý/á nestáva automaticky vlastníkom bytu, ktorý vlastnila pozostalá osoba, aj keď tam žili spolu. Partner/ka nemá právo ani na informácie o zdravotnom stave partnera/ky a o zdravotníckych výkonoch, nemá nárok na podporu pri ošetrovaní bezvládneho partnera/ky a pod. (Gréč, 2000).

V slovenskej spoločnosti sa prejavujú **homofóbne postoje**. Pod pojmom homofóbia rozumieme spektrum „*negatívneho cítenia, myslenia a konania vo vzťahu k lesbickým ženám, bisexuálom a gejom*“ (Ondrisová, 2002, s. 31). Negatívne postoje k homosexualite prostredníctvom spoločenských inštitúcií spôsobujú, že homosexuálne a bisexuálne orientovaní ľudia svoju orientáciu skrývajú, keďže v prípade jej zverejnenia by ich okolie mohlo odsúdiť (rozšírené podľa Ondrisová, 2002). Lesbické ženy, gejovia a bisexuáli sa stretávajú s obťažovaním a prejavmi diskriminácie najmä v oblasti služieb. Sú diskriminovaní v rodine a cirkvi, na pracovisku, v armáde a pod. Násilným fyzickým útokom bolo z dôvodu sexuálnej orientácie vystavených 15 % lesbických žien, gejev a bisexuálov, pričom uvádzali, že na policajnú ochranu sa nemohli spoľahnúť (bližšie Šípošová, Jójárt, Daučíková a kol., 2002). Samotní homosexuáli a lesbické ženy považujú za svoje najväčšie problémy netoleranciu väčšiny, strach z odsúdenia, izoláciu, absenciu inštitútu registrovaného partnerstva, vnímanie homosexuálne orientovaných osôb ako menejcenných, homofóbiu (Pirošík a kol., 2000, s. 783 – 801). V súčasnosti platí na Slovensku

antidiskriminačný zákon, ktorý zakazuje diskrimináciu osôb okrem iného aj z dôvodu sexuálnej orientácie.

Pojem homosexuál, ktorý sa doteraz často spájal s patológiou, je postavený len na sexualite a nerozlišuje mužov a ženy, je problematický. Nahrádza sa prijateľnejšími pojmami **gej** a **lesba**, resp. **lesbická žena**.

Coming-out znamená zverejnenie svojej sexuálnej orientácie. Tento pojem sa používa najmä na označenie zverejnenia sexuálnej orientácie gejov a lesbičiek. Je to proces, v ktorom človek rozpoznáva, prijíma a dáva najavo svoju sexuálnu orientáciu. Coming-out sťažuje netolerantné a negatívne postoje okolia k homosexualite a nedostatok homosexuálnych vzorov, s ktorými by sa mladí ľudia mohli identifikovať. Môže znamenať narušenie až stratu mnohých sociálnych väzieb. Prvé štádiá vytvárania homosexuálnej identity často sprevádzajú pocity zmätenia, odcudzenia, depresie a traumy. Až neskôr prichádza k akceptácii a hrdosti na svoju identitu. Väčšina mužov a žien prežíva svoju prvú náklonnosť k človeku rovnakého pohlavia medzi 10. a 15. rokom. To, že nepatria k heterosexuálnej väčšine, si najpravdepodobnejšie uvedomia medzi 13. a 19. rokom svojho života (Červenková, 2002).

3.6.1. Aktivity

3.6.1.1. Homosexualita – dotazník

(podľa Molea, 1995, upravila Supeková)

Cieľ: Hravou formou poukázať na náš stereotypný pohľad na rozličné skupiny ľudí.

Veková skupina: Od 14 rokov.

Pomôcky: Kópie dotazníka, perá. Počet dotazníkov závisí od počtu malých skupín. Označenia ľudí z rozličných skupín, napr. 1. žena, 2. muž, 3. Vietnamec, 4. homosexuál, napísané na lístočkoch. Tabuľa, krieda.

Čas: 45 min.

Počet účastníkov/čok: Optimálne 20 – 25.

Priebeh: 1. V úvode žiakom a žiačkam neprezradte, čo bude cieľom techniky. Môžete im všeobecne povedať, že sa budete zaoberať ich pohľadom na ľudí a na svet.

2. Triedu rozdelte do malých skupín. Každá skupina dostane 1 dotazník a 1 osobu (napr. žena). Ak je v triede veľký počet žiakov/čok, môžete utvoriť 8 skupín, pričom vždy dve a dve budú mať za úlohu opísať rovnakú osobu. Žiakov/čky upozornite, aby neprezrádzali, akú osobu majú opísať. Skupiny nechajte pracovať asi 20 min. Kým pracujú, rozdelte tabuľu na stĺpce (podľa počtu skupín) a do záhlavia napíšte otázky z dotazníka.

3. Ak skupiny prácu ukončili, požiadajte ich, aby postupne čítali odpovede. Na tabuli v záhlaví označte, kto je daná osoba (napr. žena) a heslovito zapisujte odpovede.

4. Spolu so žiakmi/čkami porovnajte, v čom sa podľa nich rozličné osoby líšia a v čom sa zhodujú. Hľadajte dôvody, prečo si myslia, že je to tak.

5. V závere diskutujte o tom, prečo a ako vznikajú naše stereotypné predstavy. Zdôraznite, že nie všetky ženy sú také, ako ich skupina opísala, rovnako ako nie všetci homosexuáli zodpovedajú ich opisu.

Očakávané výsledky: Skupina si hravou formou uvedomí, že existujú stereotypné presvedčenia o vybraných skupinách ľudí.

Poznámky: Hra sa dá výborne realizovať aj s dospelými ľuďmi. V odpovediach býva žena často vykreslená ako vydatá, s dvoma deťmi, medzi jej záľuby patrí rodina, príroda, domáce práce, jej obľúbenými filmami sú telenovely. Naopak, muž býva vykreslený ako vodič pijúci pivo

a pozerajúci TV, ktorý rád jedáva rezeň so šalátom a jeho obľúbeným programom je šport. Vietnamec podľa odpovedí pracuje v tržnici, jedáva ryžu, venuje sa ázijským bojovým umeniam. Homosexuál býva vykreslený ako mladý, štíhly, zaujímavý sa o umenie, pracujúci ako herec, tanečník alebo módný návrhár, pre ktorého je hodnotou dobre vyzerieť, mať pekné oblečenie a pod.

Technika je podľa našich skúseností veľmi obľúbená a zábavná. Možno ju použiť aj v súvislosti s odstraňovaním predsudkov voči iným skupinám, napr. hendikepovaným, národnostným menšinám a pod.

Dotazník nájdete v prílohe 10.

3.6.1.2. Homosexualita – obrazce

(podľa Mole, 1995, upravila Supeková)

Cieľ: Pochopiť zložitú postavenia ľudí, ktorí sú iní, a pokúsiť sa pochopiť, prečo často zatajujú svoju orientáciu.

Veková skupina: Od 14 rokov.

Pomôcky: Pripravte obálky podľa počtu žiakov. Do každej obálky vložte 1 obrázok geometrického útvaru, môžete vyberať spomedzi štvorcov, kruhov, hviezdíc, obdĺžnikov a trojuholníkov. Vybrané útvary sa môžu opakovať, ale trojuholníky ponechajte maximálne 3 – 4. Do všetkých obálok okrem tých, čo obsahujú trojuholníky, vložte lístoček s textom: „*Pokúste sa neprezradiť, aký útvar máte.*“ Do obálky s trojuholníkom vložte text: „*Trojuholníky nemá táto spoločnosť rada, preto za nijakú cenu neprezdajte, že ho máte.*“

Čas: 45 min.

Počet účastníkov/čok: Optimálne 20 – 25.

Priebeh: 1. Obálky zamiešajte a rozložte na lavicu. Požiadajte žiakov/čky, aby si každý/á vzal/a jednu a nikomu neukázal/a, čo v nej má. Potom ich vyzvite, aby si pozorne prečítali priložený lístoček tak, aby nikto nevidel text na ňom.

2. Vysvetlite, že každý má v obálke nejaký geometrický útvar, ale každý pozná len ten svoj. Úlohou žiakov/čok bude klásť vždy nepriame otázky jednému/ej zo spolužiakov/čok. Otázky môžu byť iba typu: „*Má útvar nejaké rohy?*“, „*Sú tie rohy štyri?*“ Až keď sú si žiaci/čky istí/é, aký útvar má daná osoba, môžu sa priamo opýtať: „*Je to štvorec?*“ Nesmú klásť otázky typu: „*Kolko má útvar rohov?*“

3. Vyberte prvého dobrovoľníka, ktorého útvar budú ostatní hádať. Vystriedajte všetkých členov skupiny, kým neostanú iba členovia s neuhádnutými útvarmi (podľa ich počtu musí učiteľ odhadnúť, že ide iba o trojuholníky).

4. Požiadajte všetkých, ktorých útvar nebol uhádnutý, aby sa prihlásili. V tomto momente môžu odhaliť svoj útvar a prečítať text na lístočku. Spýtajte sa ich, prečo ostali ich útvary neodhalené (pravdepodobne sa dozviete, že klamali, úmyselne sa zaradili medzi posledných a pod.).

5. Položte žiakom/čkam s trojuholníkmi otázky:

„Čo ste si mysleli o svojom útvare, keď ste si prečítali text na lístočku?“

„Ako ste sa cítili, keď ste museli klamať?“

„Ako by ste postupovali ďalej? Klamali by ste ďalej alebo by ste sa priznali?“

„Ako sa cítite teraz, keď ste sa už mohli odhaliť?“

6. Ak sa stalo, že nejaký/á žiak/čka s trojuholníkom sa dal/a odhaliť, spýtajte sa na jeho/jej pocity.

7. Povedzte žiakom, že trojuholníky ste vybrali zámerne, pretože v období II. svetovej vojny nacisti v koncentračných táboroch označovali homosexuálne orientované osoby práve ružovými

trojuholníkmi, tak ako židov žltými hviezdami. V táborech v tom období zahynulo odhadom viac ako 100 000 homosexuálne orientovaných osôb. Presné údaje nie sú známe, pretože o tejto skupine sa nerobila presná evidencia.

8. Diskutujte so žiakmi na témy:

„Aké je pre homosexuálov zatajovať svoju orientáciu?“

„Prečo ju podľa vás zatajujú?“

„Čo sa podľa vás stane, ak ju odhalia rodine a verejnosti?“

9. Touto technikou môžete otvoriť tému homosexuálnej orientácie, jej vzniku, obdobia coming-outu, histórie a pod.

Očakávané výsledky: Žiaci sa dokážu vžiť do postavenia ľudí, ktorí sú iní ako väčšina. Pochopia, aké zložité môže byť zatajovať svoj skutočný život, do ktorého patrí aj partnerský vzťah.

Poznámka: Technika sa doteraz vždy stretla s kladným ohlasom. Vyvolá mnoho otázok súvisiacich s homosexualitou. Je užitočné, ak si učiteľ naštuduje základné fakty o viacerých teóriách vzniku homosexuality, bude vedieť o postavení homosexuálne orientovaných osôb v histórii a pod. Ak máte možnosť, pozvite na besedu homosexuálne orientovanú osobu.

Obrazce k aktivite nájdete v prílohe 11.

3.6.1.3. Otázky a odpovede o homosexualite

(upravila Lukšíková)

Ciel: Cieľom aktivity je uvedomiť si vzťah, názory, postoje k homosexualite.

Veková skupina: Od 13 – 14 rokov.

Pomôcky: Kartičky s otázkami.

Čas: 30 – 60 min.

Počet účastníkov/čok: 6 – 20.

Priebeh: Skupina sedí v kruhu, v strede sú položené kartičky s otázkami. Dievčatá a chlapci si vyberú kartičku a otázku napísanú na nej položia susedovi/ke po pravej ruke, ktorý/á na ňu môže/nemusi odpovedať. V takom prípade sa otázka prečíta celej skupine a diskutuje sa o nej za pomoci lektora/ky. Veľmi dôležité je vytvoriť bezpečnú atmosféru, presadzujúcu toleranciu, pretože sa môže stať, že niektoré z detí môže byť lesba alebo homosexuál.

Otázky:

Môžeš mi povedať, ako vyzerá homosexuál?

Môžeš mi povedať, ako vyzerá lesba?

Môžeš mi povedať, ako vyzerá heterosexuál?

Prechádzaj sa s priateľmi/kami, ktorí ti ukazujú lesbu alebo geja. Ako zareaguješ?

Vymenuj tri známe lesby. Ako vieš, že nimi sú?

Vymenuj troch známych homosexuálov. Ako vieš, že nimi sú?

Čo si pomyslíš, keď sa dozvieš, že tvoj oblúbený/á učiteľ/ka je gej alebo lesba?

Vidíš dve ženy bozkávať sa na ulici, čo ti napadne?

Myslíš si, že tvoj priateľ je homosexuál. Opýtaš sa ho, či je to tak? Ako?

Myslíš si, že tvoja priateľka je lesba. Opýtaš sa jej, či je to tak? Ako?

Čo znamená výraz coming-out?

Koľko je podľa teba vo vašej škole gejev?

Kolko je podľa teba vo vašej škole lesbiab?

Tvoja matka ti povie, že je lesbiaba. Ako zareaguješ?

Tvoj otec ti povie, že je gej. Ako zareaguješ?

Prečo sú lesbické ženy a dievčatá diskriminované?

Prečo sú homosexuáli diskriminovaní?

Odkiaľ pochádza výraz lesbizmus?

Tvoj/a najlepší/ia kamarát/ka ti povie, že je gej/lesba. Ako zareaguješ?

Čo myslíš, že by sa stalo, keby si povedal/a tejto skupine, že si lesbiaba/gej?

Dokážeš povedať rodičom, že si lesbiaba/gej?

Ako dievčatá spoznajú, že sú lesbiaby?

Ako chlapci spoznajú, že su gejovia?

Nejaké dievča ti povie: You are stupid dyke! Ako zareaguješ?

Nejaký chlapec ti povie: You are filthy gueer! Ako zareaguješ?

Vyhodnotenie: Ako sa ti hra páčila? Mal/a som problém odpovedať na otázky? Myslíš si, že by sa o takýchto témach malo viac diskutovať, alebo by mali ostať tabu?